

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/292193376>

Методика на картографско описменување и развој на вештини за работа со карта во одделенска настава

Article · December 2009

CITATIONS

0

READS

51

2 authors:

Violeta Janusheva

University "St. Kliment Ohridski" - Bitola

95 PUBLICATIONS 31 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Milena Pejchinovska

University "St. Kliment Ohridski" - Bitola

43 PUBLICATIONS 24 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

PROBLEMS ARISING FROM THE WIDESPREAD SIMPLIFIED VIEW OF THE TRANSLATION PROCESS [View project](#)

Accentual units and clitic expressions [View project](#)

УНИВЕРЗИТЕТ
„Св. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ -
БИТОЛА

Хоризонти

Година V

Број 5

Декември 2009

БИТОЛА

Издавач: Универзитет "Св.Климент Охридски"-Битола
За издавачот: проф. д-р Златко Жоглев, ректор

Редакциски одбор:

проф. д-р Пере Аслимоски, проректор
проф. д-р Сашо Атанасоски, проректор
проф. д-р Љупчо Трпезановски, проректор
м-р Офелија Христовска, генерален секретар

уредник: м-р Елена Китановска-Ристоска

ISSN 1857- 6206

Печати: АД "Киро Дандаро"-Битола
тираж: 300 примероци

д-р Марија Игњатовиќ, <i>Регулирање на имотно-правните односи на брачните другари во правото на Република Македонија</i>	245
м-р Данијела Смилевска, <i>Стока со која се повредува правото на интелектуална сопственост</i>	255
м-р Рајна Бадева, <i>Мобингот како специфичен облик на однесување на работното место</i>	265
м-р Елена Тиловска-Кечеци, м-р Елена Темелковска, <i>Прекршување на човековите права и Меѓународниот кривичен суд</i>	277
м-р Катерина Крстевска, <i>Претресот на лице во македонскиот правен систем и потребата од негово прецизно дефинирање</i>	283
Рисетвска Горадана, Пашанко Оливера, Ристевска Стојна, Јовановска Тања, Гагачовска Билјана, Трпеска Даниела, <i>Работното место како стрес фактор за појава на акутни психотични растројства</i>	295
м-р Елизабета Попова-Рамова, д-р Анастасика Попоска, м-р Викторија Стојчевска-Продановска, Оливер Грамосли, Ангелина Димитровска, <i>Социјално прифатливи можности за третман на деформитети на рбет</i>	301
д-р Ленче Мирчевска, м-р Снежана Мојсоска, м-р Тања Јовановска, <i>Образоването како индикатор на социо-економскиот статус на влијанието врз здравјето на населението во Р.Македонија</i>	315
д-р Миле Микуновиќ, <i>Позитивно сексуолошко воспитување</i>	327
д-р Деан Илиев, <i>Односот помеѓу истражувачките парадигми-теориска основа на акционите истражувања</i>	337
д-р Јасмина Старц, <i>Образовно советување на ученици од различни етнички групи</i>	349
м-р Елена Китановска-Ристоска, <i>Интертекстуалноста на јазикот во поетското остварување Фенс на Роберт Лоуел</i>	365
м-р Даниела Андоновска-Трајковска, <i>Влијанието на курикулумот врз методскиот пристап кон креативното пишување во Канада</i>	379
м-р Виолета Јанушева, Милена Пејчиновска, <i>Методика на картографско описменување и развој на вештини за работа со карта во одделенска настава</i>	389
м-р Виолета Јанушева, <i>Транзитивизацијата на непрефиксираните едноаргументски глаголски предикати во македонскиот јазик, во говорот на Битола и битолско</i>	401
м-р Гордана Стојановска, <i>Песна над песните-воспевање на божјата или пофалба на човечката љубов</i>	411
м-р Зорица Трајкова, <i>Алудирањето како индиректна стратегија на изразување барања</i>	421
м-р Силвана Нешковска, <i>Благодарам и фала во македонскиот јазик и thank you и thanks во английскиот јазик во функција на маркери на учтивост</i>	433
м-р Весна Трајковска, <i>Зборови со коренот „crit-“/„крим-“ во английскиот и во македонскиот јазик</i>	445
д-р Ели Милошеска, <i>Света Недела во фолклорната традиција и народните верувања на Македонците</i>	455
м-р Александар Јованоски, <i>Едно видување на животот и делото на Партенциј Зографски</i>	469
д-р Оливер Бакрески, Приказ на книга <i>Приватна безбедност</i> од проф. д-р Јордан Спасески, проф. д-р Пере Аслимоски, ас.м-р Сашо Герасимоски.....	481

МЕТОДИКА НА КАРТОГРАФСКО ОПИСМЕНУВАЊЕ И РАЗВОЈ НА ВЕШТИНИ ЗА РАБОТА СО КАРТА ВО ОДДЕЛЕНСКА НАСТАВА

м-р Виолета Јанушева, Милена Пејчиновска
Педагошки факултет – Битола

Abstract

One of the important roles in the IE, N and S teaching is the students to develop an ability to read the geographic map and to use it in the further teaching throughout the everyday life. Developing of cartographical literacy and map work skills its closely connected with the latter development of specific abilities and skills. Important goals which should be achieved through getting familiarized with the orientation in space, are students to be aware of their environment, to learn how to describe where there are, to record information in their local environment, to be able to plan roots and journeys, etc. Therefore, for improving the process of cartographical literacy and map work skills, is very good to be established certain methodical models, as directions that will initiate teaching situations.

Key words: cartographical literacy, map skills, methodical models, activities in the field.

Апстракт

Една од важниите задачи на наставата по ЗО, природа и ойтишеситво е развојот на способноста за читање и користење на карта, во наставата и во секодневниот живот. Развојот на картиотографската грамотност и способноста за работата со карта се тесно поврзани со подоцненскиот развој на одделни вештини. Така, децата поинтензивно ќе ја вреднуваат карта, со одредување на страните на светот според одредени објекти на теренот, ќе се освојат и лесно да се ориентираат во поблиската и пошироката околина, ќе формираат свесен пристап кон окружувањето, ќе ја оиштуваат месното положба, ќе восприемат што повеќе значајни информации од локалната средина кои би им послужиле при планирање на патувања итн. Во таа смисла, за подобрување на процесот на картиотрафско описменување и развивање на вештини

за работи со картата добро е да се изработат известни методски модели како насоки кои ќе иницираат наставни ситуации.

Клучни зборови: картографка писменост, картографки вештини, методички модели, активности на терен.

ВОВЕД

Една од основните задачи на наставата по ЗО, природа и општество е кај учениците да се развие способност за снаоѓање во просторот. Концептуализацијата на просторот преку географската карта е една од потешките и поспецифичните задачи кои се поставуваат пред учениците од 9-10 годишна возраст, кога всушност се создаваат основите на картографската писменост. Под картографска писменост се подразбира стекнување на знаења во вид на претстави, поими и вештини за успешно користење на географската карта и што пореално претставување на реалноста со помош на картата и картографските знаци. Картографската писменост не е сама за себе цел. Во овој труд вниманието ќе биде насочено на методичките насоки кои се однесуваат на воведувањето на учениците во ориентацијата на просторот, намаленото претставување на реалноста и основите на примената на картата, користејќи сознанија од дидактичко-методичката практика, како и сознанија од истражувања до кои доаѓаат методичарите кои се занимаваат со оваа проблематика, а кои ќе го олеснат картографското описменување и ќе доведат до развој на вештините за користење на картата.

Многу добар методски редослед за воведување на учениците во разбирањето на картата, кој и денес има сознајно-теориска и педагошко-психолошка и дидактичка оправданост е овој на В. Секулович, кој поаѓа од запознавање на учениците со ориентацијата во просторот, запознавање со изгледот на земјиштето во околната средина, намалено прикажување на објектите (во определен размер), преминување од слика на план, преминување од природа на релјеф, преминување од релјеф на карта и обратно и преминување од карта на местото на живеење, на карта на Република Македонија.

ВОВЕДУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО ОРИЕНТАЦИЈА ВО ПРОСТОРОТ

Развојот на способноста за снаоѓање и концептуализацијата на просторот започнува преку првите игри и најразлични други моторни

активности уште во предучилишниот период кога децата се воведуваат во картографската писменост на несистематски и спонтан начин во чија основа е нивната природна љубопитност да го истражуваат непосредното место каде што живеат. Со поаѓањето во училиште, ваквото спонтано и неорганизирано учење станува систематско и постапно, при што учениците, во непосредната околина се оспособуваат да се ориентираат преку одредување на положбата на околните објекти од училиницата, објектите на патот од дома итн., во однос на нив самите. Ориентирањето во непосредната средина со помош на одредени објекти и запознавањето со елементите на околната средина е многу важна претпоставка за воведување во картографската писменост. Така, во првиот развоен период (6-8 години) се формираат претстави и поими за околните објекти на релјефот (ритче, рид, планина, како и објектите во местото на живеење, сообраќајници, река, училиште, амбуланта и сл.), а со одредување на насоките лево, десно, напред назад, помеѓу, се создаваат основите за одредување на страните на светот. Ориентацијата во овој период е тесно поврзана со непосредното опкружување, свеста за околната област и позначајните објекти во неа кои го олеснуваат процесот на движење, забележување и снаogaње во средината. Истражувањата покажуваат дека перцепцијата на окolinата кај децата во овој период е ограничена, и систематскиот пристап, преку запознавање најпрво со локалната средина и непосредните објекти кои ги опкружуваат, е посебно важен. Овенс (Owens) во дискусија со група на ученици открила дека многу од нив не знаеле дека постои поле веднаш до нивното училиште¹. Во друго истражување во кое биле вклучени ученици од првиот развоен период и ученици од предучилишна возраст во Велика Британија, Ларџ (Large) дошол до заклучок кој укажувал на тоа дека патот до училиштето може мошне да допринесе во стекнувањето на добри ориентацијски основи, но притоа помошта од возрасните, најчесто родителите, е клучна, имено тој открил дека оние кои разговарале со возрасен за време на своето патување биле многу посвесни за патот кој го поминале, отколку оние кои тоа не го правеле. Вклучувањето на родителите бил клучен фактор за претворањето на децата од пасивни ученици во активни изучувачи. Соодветно на тоа „улогата на наставниците е да ги охрабруваат учениците да се вклучуваат во нивната околина поставувајќи им предизвици како идентификување на некои знаци,

¹ Scoffham S. (2004). *Young geographers* in Handbook, *Primary geography*. Geographical association. UK, p.18.

поштенски сандачиња пред куќите, или забележување на боите на влезните врати”².

На 8 годишна возраст учениците веќе ги усвојуваат четирите главни страни на светот, и се оспособуваат за користење на Сонцето како ориентир. На оваа возраст учениците вешто треба да се ориентираат во населбата, местото на живеење и неговата околина и умеат да изработуваат скици на кои ќе ги прикажуваат позначајните објекти од непосредната околина намалени во одреден, на почетокот, произволен однос. Како многу важна постапка и значаен пат за сознавање на околината на местото на живеење е непосредното набљудување.

Во трето одделение (8-9 години) знаењата се прошируваат преку запознавањето со облиците на релјефот: рамнина, подножје, страни, врв, се запознаваат со најголемата река во градот, притоките, другите истечни и стојни води, мочуришта, природни и вештачки езера и др. Сите овие природни географски објекти имаат свое место во воведувањето на ученикот во картографската писменост, затоа што претставуваат основни елементи на содржината на картата. Притоа мошне значајно е преминувањето од непосредно поимање на просторот кон непосредно спознавање на просторот со помош на географска карта. Доколку, сè до овој момент учениците правилно не биле воведени во концептуализацијата на просторот преку непосредно набљудување, тие нема да стекнат доволно искуство врз основа на кое просторот со сите негови географски објекти ќе можат да го претстават на географска карта. Учениците треба да се оспособат на географската карта да откриваат облици, димензии (големина) и положба на некој простор, хидрографските и орографските карактеристики на истиот, големината и положбата на населбите и други карактеристики на одредени делови, или на целата територија на нашата земја.

- Непосредното набљудување на надворешната географска околина и моторичката активност на ученикот се многу значајни активности кои комбинирани заедно овозможуваат ученикот да се снаoga во околината и да развива способности за ориентација во просторот. На учениците треба да им се дозволи активно да дејствуваат во околината и на таков начин да го богатат своето сетилно искуство. Прошетките низ паркот или близката шума, ливадата, полето, планината и друг терен, треба да бидат почести, притоа многу е важно при престојот, кој е пропратен со движење,

² Isto, p.19.

учениците да користат објекти и предмети како ориентири. Добро е кога наставникот им дава можност на учениците сами да си одредуваат ориентири. Погоден начин за восприемање на просторот и објектите во него, во тридимензионална смисла, е моделирањето на природни и создадени објекти во тој простор. Тоа им помага да ја сфатат повеќедимензионалноста на просторот. Се покажа дека престојот на учениците на терен во географската околина претставува значаен фактор за стекнување на способност за концептуализација и апстракција на предметите од просторот на картата. Значи, наставата по овие предмети во врска со географските содржини треба да биде така организирана за на учениците да им обезбеди слободен и континуиран контакт со надворешната средина и на тој начин да го стимулира формирањето на поимите и нивниот интелектуален развој.

Практичната реализација на темите во рамките на предметите ЗО, природа и општество, покажува дека многу малку сметка се води за методичките специфики во реализирањето на следниве задачи кои имаат особено значење за картографското описменување:

- систематско воведување на учениците во набљудување на појавите, процесите и промените во природната и општествената средина;
- оспособување на учениците да ја читаат географската карта и со неа да се служат ориентирајќи се во средината;
- владеење со неопходниот минимум на географски поими за просторни податоци (одредување на положби на карта) и развој на визуелната меморија;
- изработување на илустрирани карти за оспособувањето на децата да ја читаат содржината на картите, а посебно да го разберат дводимензионалното прикажување на објектите на рамна подлога, најчесто на хартија;
- недоволно искористување на природната средина како непосреден извор на сознание при обработката на наставните содржини, кога за тоа постојат реални услови.

НАМАЛЕНО ПРИКАЖУВАЊЕ НА ОБЈЕКТИТЕ

За успешно воведување во содржината на картата, откако претходните претпоставки ќе бидат усвоени, учениците треба да се запознаат со намаленото претставување на објектите. Притоа, учениците треба да ги усвојат и практично да ги применуваат следните поими и елементи: *размер, намалено прикажување на*

објектиште (план на училиницата, училиштето итн.) и макета и план на местото во кое живеат. Моделот е приказ на намален објект, макетата - дел од просторот во мало од кој се гледа положбата на објектите во просторот, а планот - намален цртеж на просторот во кој може да се видат обликот, големината и положбата на објектите во просторот и на кој со помош на договорени знаци се претставуваат објектите намалени во одреден размер.

Основен поим кој треба да се усвои е поимот - размер, кој покажува колку пати природните објекти се намалени на картата. Во таа насока треба да се цртаат предмети и објекти од непосредната околина (кните, столчињата и клупите во училиницата) и учениците да ги уочат трите димензии на предметите, ширина должина и висина. Потоа, учениците треба да ја уочат разликата помеѓу цртање на предмет во природна големина и цртање на предмети кои треба да се намалат повеќе пати на цртежот. Имено, треба да се утврди дека на цртежот во нивните тетратки и блокови не може да се внесат сите објекти во природна големина и притоа, тие објекти треба да се намалат. Со договор се одлучува, на пример, цртежот да биде намален 100 пати, што би значело дека 1 м во природата ќе биде 1 цм во тетратката (размер 1:100). Наставникот објаснува дека првиот број од размерот претставува должината на картата, а вториот должината во природата. Активности кои наставникот може да ги реализира со учениците како вовед во запознавањето со поимот - размер, а кои многу придонесуваат во понатамошниот развој на вештините за работа со картата, посебно за визуелизацијата на картата и снаogaње и ориентирање според истата преку прикажаните поважни објекти може да бидат следните:

- Прикажување на места на цртеж. Правење сликовити скици на приказна, училишниот двор или замислен остров. На сликите треба да бидат прикажани околните патишта, реки или патеки.

- Описување на патот до училиштето. Цртање скица со маршрута до училиштето со прикажување на точките и објектите, вклучувајќи ги својците и раскрсниците. Ако многу ученици доаѓаат на училиште со автомобил, добро е да се побара од нив да запишуваат белешки со кои ќе го опишат патот по кој доаѓаат.

- Откривање на предмети со користење на скица. Потрага по скриено богатство околу училиштето. Учениците поделени во парови, се служат со плански карти со нумерирали места каде се наоѓа скриеното богатство и со обележани позабележителни објекти во околината.

Цртањето на планови на познати објекти, добро е да започне со размер 1:1, а потоа да се направи намалување. За мерењето на растојание на картата децата треба да користат линијар, а за попрецизно мерење на растојанието што вклучува свиоци, од голема помош е употребата на жица. При цртањето на плановите на училиницата посебно треба да се внимава на намалувањето кое треба да биде со минимални грешки, бидејќи учениците треба да осознаат дека планот е изглед на училиницата и предметите што се наоѓаат во неа одозгора.

ИСКОРИСТУВАЊЕ НА УЧИЛИШНИТЕ ТЕРЕНИ

При воведувањето во географијата преку наставата по ЗО, природа и општество наставниците неопходно треба да ги користат училишните и терените на градинките како ресурс за работа на терен. Во етапите на нивниот раст и развој децата би требало да имаат пристап до добро уреден простор за играње на отворено со наставни средства, играчки, мебел соодветен за играње и меки и тврди површини.

Регион
Поширока локална област
Блиска локална област
Училишни терени

Слика 1. Хоризонти за теренска работа

Терените во училиштата, со мал напор често можат да послужат како одлична околина за учење и развој на географските вештини, за истражување на реални проблеми и набљудување на физичките процеси кои се случуваат забележани во мало. Постојат бројни активности кои на наставниците и учениците ќе им овозможат зголемено користење на терените во училиштето и градинката како на пример:

- Изработка на карта на терените, а како основа може да послужи картата од градот, или архитектонскиот план на училиштето. Ова може да се направи на А4 формат, и да послужи за дизајнирање на патеки, или за ориентација, при изведување на активности на ориентирање во просторот. Истата карта нацртана на подлога за играње може да се користи за моделирање и навигација во затворен простор.

Средства за користење - карти, планови, атласи, глобуси, макети
<ul style="list-style-type: none"> • карти со крупен размер (1:1.250, 1:10.000) • карти со среден размер (1:25.000, 1:50.000) • карти на уличната мрежа и туристички карти • план на училиштето • план на училиницата (изработен од наставникот) • илустрирани атласи погодни за деца на возраст од 8-10 години • глобуси (индукциони, контурни, политички и физички) • сложувалки • макети со модели од згради, луѓе, возила и сл.

Табела 1. Приказ на попотребни средстива за користење при картиографското описменување

- Фотографирање на терените. Фотографирањето на природните или создадените од човекот карактеристики на терените можат да се искористат при организирање на активности за ориентација и наоѓање на насоки, патишта и локации со помош на карта на областа.
- Понесување или цртање на компас на местото одредено за играње. Компасот ќе им послужи да ги одредуваат правците, кои ќе ги користат во своите истражувања, пример „дали сакате да седиме на северната или на јужната страна од училишниот двор?“, „Од кој правец дува ветерот денес?“, итн.

ПРЕМИН ОД ПРИРОДА НА РЕЛЈЕФ

Разликата помеѓу оваа и претходната фаза е што тута се воведува и трета димензија, а тоа е висина која, исто така, треба да биде претставена во размер. Притоа, учениците треба да ги усвојат и практично да ги применуваат следните поими и елементи: *познавање на картиографскиите знаци, изработка на карта на околината природна средина, означување на важните објекти на карта, цртање на тематски карти, чињење на содржината на карта, заклучување врз основа на карта (уочување на односите помеѓу објекти, појавите и процесите), разликување на картиште според размерот, одредување на географската положба на објекти и сл.*

Релјефот на околината се изработува врз основа на набљудуваната природна средина и врз основа на изработениот план на истата. Овој релјеф сигурно не може да има точно претставени објекти со оглед на тоа што размерот се одредува од око, но е многу важно на овој степен на сознание и во оваа фаза на апстракција да се изработуваат намалени релјефни прикази макар и со поголеми грешки. Притоа, може да се користи глина, тесто, пластелин.

ПРЕМИН ОД РЕЛЈЕФ НА КАРТА

Преминот од релјеф на карта е повисок степен на апстракција во однос на претходните фази во картографското описменување. Сложеноста доаѓа од таму што за учениците е потешко релјефот да го претстават дводимензионално на рамна подлога. За таа цел треба да послужат илустрираните карти. Илустрираните карти претставуваат комбинација помеѓу обичните фотографии на одредени места и класичните карти за истите. Овој вид на карти им помагаат на децата полесно да ја доловат тродимензионалноста на прикажаната околина и да ги разберат врските помеѓу вертикалната и хоризонталната димензија на прикажаните објекти. Илустрираните карти им помагаат на учениците полесно да ја разберат картата, нејзиното читање и толкување, благодарение на полесното перцепирање и разбирање на дводимензионално прикажаните тродимензионални објекти од географската средина.

Понатаму за полесно читање на картата учениците треба да ги запознаат боите и нивното значење. Во изработката на картата се користат три основни бои: сина за водните површини, зелена за рамнинските предели и кафеава за висините, треба да се обрне внимание на тоновите на боите, посебно на кафеавата боја со која се претставуваат висините и нерамнините. Објектите од природата (градови, села, рудници, фабрики, мостови...) се претставуваат со помош на картографски знаци. Преминот од карта на релјеф претставува обратна постапка на премин од дводимензионалната карта до релјеф кој е тродимензионален. Ако се користат планови и специјални карти како основа за изработка на релјефот, тој може да се претстави со помош на изохипси, а доколку се користат генерални и прегледни карти тогаш релјефот се претставува врз основа на тоновите на боите т.е. ориентационо. Изработениот релјеф се бои со соодветни бои.

Премин од карта на крајот на карта на Република Македонија - при запознавањето на учениците со картата на Република Македонија добро е да ја запознаат положбата на својот крај на картата (во кој дел се наоѓа, со кои сообраќајници е поврзан, кои се економските врски). Посебно треба да се обработат поголемите градови, нивниот развој, специфики, културно-историски карактеристики, стопански развој, сообраќајни врски и др. Во државата треба да се запознаат најважните сообраќајници, речни мрежи, природни богатства, основните релјефни карактеристики, поголемите градови

и туристички места и основните поими за стопанските и нестопанските дејности.

ЗАКЛУЧОЦИ

Картографското описменување започнува со оспособувањето на учениците да се снаоѓаат во просторот во околната, преку непосредно набљудување, активности на терен, систематски премин од скица кон план, од природа кон мапирање на релјефот, и од моделите на релјефот кон географска карта и обратно. Добро е кога учениците се воведуваат во картографската писменост поаѓајќи од скицата и планот на училиницата, училиштето и неговата околина, планот на поблиската, потоа и пошироката локална област, регионот, со прикажување на релјефот и запознавање со топографските знаци, до запознавање и читање на географската карта на Република Македонија. Воведувањето на учениците во концептуализацијата на просторот преку географската карта е основната задача на наставата по ЗО, природа и општество и понатамошниот развој на вештините за работа со географска карта и совладувањето на претставите и поимите кои ја прават основата на картографската писменост, треба да се реализира по дадениот методски редослед.

ЛИТЕРАТУРА

- Harlen W. – Qualter A. (2004). *The teaching of science in primary school*, David Fulton publishers, London.
- Leeder A. (2006). *100 ideas for teaching geography*, Continuum, London and New York.
- Owen D. – Ryan A. (2001) *Teaching geography 3-11*, Continuum, London and New York.
- Primary geography (2004). Geographical association. UK.
- Pound L. (2005). *How children learn – From Montessori to Vygotsky*, Step forward publishing, London.
- Sekulović Š. Vojislav (1981). *Metodika nastave geografije*, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Stefanović M. (2001). *Didaktika*, Express digitalni tisak, Rijeka.
- Талевски Д. Јове (2006). *Географија*, Педагошки факултет, Битола.
- Талевски Д. Јове., Колонцовски Б., Пејчиновска М. (2006). *Формирање на географски термини и поими во наставата по ПиО, П, О врз основа на набљудување*, Научен собир, Струга.